

Н. О. Школьна,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

УТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКІЙ ФАХОВІЙ МОВІ ПРОМИСЛОВОЇ АВТОМАТИЗАЦІЇ

Стаття присвячена проблемам визначення терміну та основних способів його утворення. В результаті словотворчого аналізу визначено найбільш продуктивні способи творення термінологічних одиниць у німецькій фаховій мові промислової автоматизації.

Ключові слова: термін, словотворення, суфікс, префікс, аббревіація.

Статья посвящена проблемам определения термина и основных способов его образования. В результате словообразовательного анализа определены наиболее продуктивные способы образования терминологических единиц в немецком специальном языке промышленной автоматизации.

Ключевые слова: термин, словообразование, суффикс, префикс, аббревиация.

The article deals with problems of the term definition and its main ways of formation. As a result of the word-building analysis the most efficient ways of the term units have been estimated in the German language for special purposes of industrial automation.

Key words: term, word-building, suffix, prefix, abbreviation.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю детального розгляду способів утворення термінів у сучасній німецькій фаховій мові, оскільки сучасний стан розвитку науки ставить проблему необхідності дослідження термінологічних систем різних галузей промисловості у тому числі й промислової автоматизації. **Мета статті** полягає у виявленні особливостей словотвору термінів сучасної фахової мови промислової автоматизації як цілісної системи. **Матеріалом** дослідження послуговували портфоліо фірми-розробника новітніх технологій Siemens обсягом 273 сторінки загальною кількістю близько 6 000 словоформ (Product Guide: Totally Integrated Automation; Das Siemens-Umweltportfolio: Beispiele für nachhaltige Technologien; Höchste Produktivität – mit Totally Integrated Automation).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історія людства – це постійний процес його розвитку. Завдяки неолітичній революції людство перейшло від кочового до осілого життя, що спричинило виникнення землеробства та тваринництва. Наступним етапом розвитку вважають промислову революцію, коли були винайдені різні машини. В цей час почали використовувати й нові форми виробництва, а саме конвеєр. Третя промислова революція, або як її ще називають цифрова, відома винаходом мікроскопа, впровадженням автоматизації виробництва, масовим використанням комп'ютерів та засобів комунікації, а також поширенням Інтернету.

Поява і розвиток нових галузей науки та виробництва вимагають утворення термінів для позначення нових понять та явищ, що значно прискорює у свою чергу розвиток різних фахових мов. Оскільки цифрова революція відбулась наприкінці ХХ століття, то можна вважати фахову мову промислової автоматизації однією з самих молодих. Це, в свою чергу, зумовлює актуальність та необхідність її дослідження.

Вивченню фахових мов приділяють значну увагу як українські, так і зарубіжні вчені. Це питання у своїх працях розглядали В. В. Виноградов, О. О. Реформатський, Т. Р. Кияк, Д. С. Лотте та інші. Однак, термін «фахові мови» й досі залишається неоднозначним. Російські лінгвісти А. В. Суперанска, Н. В. Подольска, Н. В. Васильєва використовують терміни «мова для спеціальних цілей» або «спеціальна мова». У британській та американській лінгвістиці використовується термін «language for special purposes» (LFP) для позначення фахової лексики. За визначенням Л. Хофмана фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються у професійно замкнутій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері [8, с. 53]. У німецькій лінгвістичній літературі можна знайти і такі назви як «Abreitsprache», «Berufssprache», «Handwerkersprache». Т. Р. Кияк вважає, що українським мовознавцям слід погодитись на більш поширений термін «фахові мови», який не повинен викликати заперечень та який можна вважати достатньо вмотивованим, а також додає ще й той факт, що функціонування цієї мови забезпечується винятково чітко встановленою термінологією [5, с. 203].

Основна функція фахової мови – інформаційний обмін знаннями для забезпечення взаєморозуміння у певній професійній сфері. Оскільки розвиток науки і виробництва сприяє виникненню нових пристроїв, механізмів тощо, тому слід для їх позначення використовувати терміни. А. Я. Коваленко визначає термін як нейтральне слово або словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів. Невід'ємні риси терміна – абстрактний характер, однозначність і системність [3, с. 258].

Термін – це окреме слово чи утворене на базі іменника підрядне словосполучення, що означає професійне поняття та призначене для задоволення специфічних потреб спілкування у сфері певної професії (наукової, технічної, виробничої, управлінської...) [2, с. 10].

Згідно О. С. Ахманової термін – це «слово чи словосполучення спеціальної (наукової, технічної і т. п.) мови, яке створене, отримане чи запозичене для точного вираження спеціальних понять і позначення спеціальних предметів» [1, с. 95–96].

В. І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки, зазначаючи при цьому, науково-технічні терміни становлять суттєву складову науково-технічних текстів [4, с. 315].

За визначенням О. С. Селіванової «термін – слово чи словосполучка, що позначає поняття спеціальної спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності» [7, с. 617].

Щодо основних ознак термінів вчені називають такі:

- наявність дефініції, яка чітко окреслює, обмежує значення терміна;
- системність, тобто належність до певної термінологічної системи, його однозначність, точність і визначеність у даній термінологічній системі;
- зміст терміна;
- тенденція до стилістичної нейтральності, запобігання конотацій.

Питання однозначності терміна трактується сьогодні по-різному. Більшість вчених вважають, що терміни не повинні обов'язково бути однозначними, при цьому не можна вважати термінологічну одиницю неповноцінною чи непотрібною лише на тій підставі, що вона не має певної властивості, хоча і застосовується певний час користувачами [2, с. 13].

Існує декілька визначень способів утворення термінів у науковій літературі, проте один з найпоширеніших включає різні шляхи й прийоми творення нових слів у результаті використання всіх наявних у певній мові словотвірних ресурсів.

За будовою А. Я. Коваленко поділяє всі терміни на прості, складні та терміни-словосполучення. Прості терміни – це терміни, що складаються з одного слова: *Technology*. Складні терміни складаються з двох чи більше слів, які пишуть разом або через дефіс: *Umweltportfolio, Elektrofahrzeug, Schlüsselkomponent, Umweltschutz, Energiekosten, Dampfturbinen-Kraftwerke, Hochspannung-Gleichstrom-Übertragung*. До термінів-словосполучень належать терміни, що складаються з декількох компонентів, кожен з яких характеризує певною будовою та конкретним способом словотвору: *refurbished Systems, umweltorientierte Märkte* [6, с. 259].

Т. А. Журавльова пропонує об'єднати усі терміни у дві основні групи: морфологічну та неморфологічну. Морфологічний спосіб творення слів складається з афіксації, словотворення та абрєвіації. Неморфологічний спосіб утворення термінів включає лексико-семантичний та морфолого-синтаксичний.

Афіксація полягає у приєднанні словотворчого форманта до твірної основи, щоб створити нову номінативну одиницю, яка належить до певної ономазіологічної категорії (предметність, процесуальність, атрибутивність) і поділяється на суфіксацію та префіксацію.

Суфіксація – спосіб утворення похідних термінів за допомогою приєднання до твірної основи суфікса. До найбільш поширених суфіксів у досліджених фаховій належать -ung (22,6%), -tion (14,0%), -ist (2,2%), -ig (1,6%), -keit (1,4%), -tät (1,3%), як-от: *Autoproduktion, Systemspezialist, Sicherheit, Energiesparung*.

Префіксація – морфологічний спосіб побудови нових слів за допомогою приєднання префіксів. Найбільш вживаними префіксами виступають über- (5%), ver- (4%), multi- (1%), наприклад: *übertragen, vernetzter Welt, Multiuser-Engineering-Fähigkeit*.

При префіксально-суфіксальну способі побудови нових слів одночасно приєднуються два афікси до основи – префікс і суфікс, як-от: *erneubar, außergewöhnlich*.

Для німецької фахової мови промислової автоматизації характерним є словоскладання, при якому поєднуються два чи більше простих слова. Терміни-композиції німецької фахової мови промислової автоматизації утворюють за такими схемами:

Іменник + іменник (N+N) *Umweltportfolio, Energieeinsparung, Stromverbrauch, Energieeffizienz*. За такою словотвірною моделлю творяться терміни для позначення процесів, видів устаткування, документів (76%).

Іменник + прикметник (N+Adj.) *chlorfrei, klimaneutral, Gesamtprojektleitung, Elementarchlor, Frischwasser*. За цією моделлю утворюють терміни для позначення предметів, явищ, процесів навколишнього світу (13%).

Дієприкметник + іменник (Part. +N) *Advanced-Prozess-Control-Funktionalität, optimierter Prozess, PC-basierte Steuerung, integrierte Sicherheitstechnik*. Цю модель використовують для творення термінів, що позначають ознаки предметів, явищ і процесів (3%).

Числівник + прикметник (Num. +Adj.) *drittgrößten, erstklassiges Wissen*. Формування термінів з використанням цієї моделі слугує для зазначення кількісних ознак, явищ, предметів (1%).

Для аналізованої фахової мови характерне існування термінів-композицій, частини яких складаються з власних назв або абрєвіатур (7%). *Siemens-Technologie, Röntgenstrahlung, E-Mobilitäts-Infrastruktur, CO₂-Einsparung, CO₂-Ausstoß, CO₂-Emission, GuD-Kraftwerk, HGÜ-Trasse, IT-System, IT-Infrastruktur*.

Отже, як бачимо з наведених вище прикладів, для німецької фахової мови промислової автоматизації характерна наявність спеціальної лексики, яка слугує забезпеченню потреб професійного спілкування зазначеної сфери людської діяльності. Найбільш продуктивним способом творення термінологічних одиниць є морфологічний спосіб словотвору, насамперед, суфіксальний і префіксальний. Окрім того значна частина термінів утворюється словоскладанням із застосуванням абрєвіації.

Німецькі терміни промислової автоматизації, як прошарок лексики, мають перспективи майбутніх лінгвістичних досліджень, оскільки ця галузь науки супроводжується постійним оновленням терміносистеми, створенням нових та трансформацією існуючих термінологічних одиниць. У перспективі плануємо розглянути парадигматичні відношення у термінології промислової автоматизації.

Література:

1. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / О. С. Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 295 с.
2. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : Academia, 2000. – 217 с.

3. Журавльова Т. А. Особенности терминологической номинации. Монография / Т. А. Журавльова. – Донецк : АООТ Торговый Дом «Донбасс», 1998. – 253 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 576 с.
5. Кияк Т. Р. Компенсація інформації у науково-технічному перекладі як об'єкт лінгвістики фахових мов / Кияк Т. Р. // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 27. – С. 203–208.
6. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад / А. Я. Коваленко. – Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004 – 284 с.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716 с.
8. Hoffmann L. Kommunikationsmittel Fachsprache / L. Hoffmann. – Berlin : Akademie Verlag, 1987. – 308 S.